

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΛΟΓΙΩΝ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α. ΚΟΡΑΗ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΜΑΥΡΟΝ ΕΙΣ ΟΔΗΣΣΟΝ.

Χρηστέ Πολίτα,

Ἡ ἐπιστολή σου τῆς πρώτης Ἰανουαρίου μ' εὐχαρίστησε πολὺ. Ἡ πατρίς θέλει πληρώσειν τὸ δῶρόν σου μὲ τὴν χρεωστούμενην εὐγνωμοσύνην. Ἐντοσούτῳ ἀπόλαυε τὴν ὁποίαν σέ χρεωστῶ ἐγὼ, ὅτι δὲν ἀφῆκες νὰ ματαιωθῶσιν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μικροί μου κόποι, ὥς ἐματῆαίωθσαν ἄλλοι πολλοί, τοῦτο μὲν διὰ τὰς περιστάσεις τοῦ πολέμου, τοῦτο δέ ἴσως καὶ διότι δὲν ἔχομεν ἀκόμῃ φίλους ἄνδρας τοῦ καλοῦ πολλούς. Ἐγὼ βέβαια δὲν κερδαίνω τίποτε ἀπὸ τὰ βιβλία ταῦτα· κερδαίνω ὅμως μέγα κέρδος, καὶ αἰσθάνομαι παρηγορίαν καὶ τῶν πόνων ἀνακούφισιν μεγάλην, ὅταν συλλογισθῶ, ὅτι θέλουν πέσειν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, διὰ τοὺς ὁποίους ἐκοπίασα, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων θέλουν εὐρεθῆν τινὲς νὰ

δεχθῶσι καὶ νὰ πράξωσι τὰς σοφὰς τῶν προγόνων μας παραγγελίας.

Τῆς ἐπιστολῆς σου τοῦτο μόνον δὲν μ' ἀρέσκει, ὅτι ζητεῖς νὰ μοιράσω τὰ βιβλία εἰς ὄνομά μου, ἀποσιωπῶν τὸ ἰδικόν σου. Ζητεῖς, φίλε, πρᾶγμα ἄδικον, ἀπὸ γέροντα, ὅστις καὶ νέος ὢν ἐμίσησε τὴν ἀδικίαν, ὡς ἀρετὴν τῶν Τούρκων, καὶ τόσον πλέον ἄξιον ὀνειδισμοῦ δι' ἐμέ, ὅσον καὶ τὰ Προλεγόμενά μου δὲν κηρύττουν ἄλλο παρὰ δικαιοσύνην, εἰς τοὺς ἐκεῖ κάτω ἡμετέρους Γραικοτούρκους. Ὅχι, τοῦτο δὲν γίνεται!

Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐμπορῶ νὰ μαντεύσω, ἂν τὸ ζήτημά σου ἦναι καρπὸς τῆς εὐαγγελικῆς παραγγελίας, „Μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου“, ἢ ἂν προέρχεται ἀπὸ πολιτικὰς ἄλλας αἰτίας ἀξίας ἴσως προσοχῆς, θελω ἐντοσούτῳ ἀναγγεῖλιν πέμπων τὰ βιβλία εἰς τὴν ἐκεῖ Φιλάνθρωπον ἐταιρίαν, ὅτι εἶναι δῶρημα ἀνδρὸς Ἑλληνος ἀνωνύμου. Τοῦτο εἶναι ὅχι μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δυνατὸν νὰ παρακινήσῃ καὶ ἄλλους εἰς μίμησιν καὶ πρᾶξιν ἄλλου τινὸς ἔργου ὠφελίμου εἰς τὴν πατρίδα.

Ὁ φίλος μου ἀνεψιός σου Φραγκίσκος μὲ λέγει, ὅτι κρίνεις ἀκόμη ἀναγκαίαν τὴν εἰς τοὺς Παρισίους διατριβὴν του. Ἐγὼ ἐξεναντίας κρίνω ἀναγκαίαν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα παρουσίαν καὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλων ὁμοίων του (κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν πολλοὺς ὁμοίους του), ὡς προπύργιον κατὰ τῶν πολεμούντων τὴν Ἑλλάδα ἀναξίων τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀνεψιός σου ἀπέκτησε γνώσεις ἱκανὰς πολιτικὰς καὶ ἡθικὰς, καὶ τὰς ἡθικὰς τόσον εὐκολώτερα, ὅσον εἶχεν ἐκ φύσεως τὰ σπέρματα εἰς τὴν ψυχὴν του. Τοιαῦται γνώσεις λείπουν σήμερον ὁλότελα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα· μὴν ἐντρε-

πώμεθα τὴν ἀξιοβρῆνῆτον ταύτην ἐξομολόγησιν. Πόθεν εἶχαμεν νὰ τὰς μάθωμεν; ἀπὸ τοὺς Τούρκους; χρεωστοῦμεν εἰς αὐτοὺς ἄλλα ὀλέθρια μαθήματα. Μόλις ἤρχισαμεν νὰ αἰσθάνώμεθα, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀλλάξωμεν σχολεῖον καὶ διδασκαλον, καὶ μᾶς ἔφθασεν ἡ ἐπανάστασις, δικαιοτάτη μὲν, ἀλλ' ἄωρος ἀκόμη, ἐπειδὴ δέν μας ἀφῆκε τὸν καιρὸν νὰ μάθωμεν πῶς ἀλλάσσονται οἱ διδάσκαλοι. Ἄλλη θεραπεία δέν ἔμεινε τώρα, πλὴν νὰ συνάξωμεν ὅσους ἔχομεν ὀλίγους τινὰς, στολισμένους μὲ παιδείαν ἀληθινὴν, εἰς ἓνα τόπον, τὴν Ἑλλάδα, ἀληθινοὺς σωτῆρας τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν ὀλίγων εὐτύχησε (δι' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος) νὰ ᾔηται καὶ ὁ ἀνεψιός σου. Ἐγὼ παρακινῶν αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ζημιοῦμαι πολὺ· διότι μόνος σχεδὸν αὐτὸς ἔμεινε παρηγορία τοῦ ὀδυνηροῦ μου γηρατείου, καὶ ἤλπιζα νὰ μὲ θάψῃ μετ' ὀλίγον, πρὶν ἀποδημήσῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ προσμένω ἀπ' αὐτὸν μεγάλας ὠφελείας εἰς τὴν πατρίδα μου, ἄς ὠφελῇ ἡ πατρίς, καὶ ἄς στερηθῇ ὁ Κοραῆς τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν τοῦ Φραγκίσκου.

Καιρὸς εἶναι νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸν μικρὸν Ἀλέξανδρον. Μὴ τὸν κακοφάνῃ τὸ ἐπίθετον· εἰς τὰς χεῖράς του εἶναι νὰ ὑπερβάλῃ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ἂν ἔχῃ νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν νοῦν του ποίους ὀνόμαζον οἱ σοφοί μᾶς πρόγονοι Μεγάλους ἄνδρας. Ἄς τὸ ἀναγνώσῃ εἰς τὰ Προλεγόμενα τοῦ Ἐγχειριδίου (σελ. οἶ), καὶ ἄς τὸ ἐνθυμᾶται πάντοτε.

Ἡ ἐπιστολή του ἦτο καλὴ, κ' ἤθελ' εἰσθεῖναι κάλητέρᾳ, ἂν ἔλιπαν οἱ Ὀμηρικοὶ στίχοι. Ἄν ἀγαπᾷ στίχους, τὸν λέγω κ' ἐγὼ στιχηρῶς νὰ σπουδάσῃ νὰ γένη,

Λυσανίας πατρῶων μεγάλων κακῶν,

ἂν θέλῃ νὰ εὐδαιμονήσῃ, καὶ νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονα τὴν πατρίδα του. Εἴθε οἱ καλῶς ἀναδραμμένοι νέοι μας ἀξιοῦσι νὰ διορθώσωσι τὰ γινόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πολλοὺς κακοδαίμονας κακὰ!

12 Φεβρουαρίου, 1827.

Ὁ φίλος Κοραΐς.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΟΥ.

Ἐν Κερκύρα τῇ 10/22 Μαΐου 1845.

Φίλτατέ μοι καὶ ἀξιότιμε Κύριε,

Ὅσον φανερὰ δείγματα φιλοφροσύνης αὐτορμήτως μ' ἐπρόσφερετε, τοσοῦτον ἴσως καὶ δικαίως μετὰ τινας ἡμέρας ἄπειρον ταύτης μ' ἐκρίνατε· διότι παραπολὺν καιρὸν διετέλεσα σιωπῶν. Ἀλλ' ἔνεκα τούτου μή με προσάψητε φόγον, παρακαλῶ. Μακρὰ καὶ ἀνιαρὰ ἀσθένεια μ' ἐπολέμησε πολλοὺς μῆνας, καὶ μετ' αὐτῆς πολλαὶ ἀχθηδόνες ψυχῆς καὶ μέριμναι ὥστε δέν ἠδυνήθην νὰ δράξω μίαν στιγμὴν ἀναπαύσεως διὰ ν' ἀναγνώσω τὸ βιβλίον σας, χωρὶς τοῦ ὁποίου δέν μ' ἐπετρέπετο νὰ σᾶς γράψω. Ἀλλὰ τέλος πάντων τὸ ἀνέγνωσα μετὰ προσοχῆς καὶ ἀληθινῆς ἡδονῆς. Εἰς τὸ εἶδος, εἰς ὃ ἀνήκει τὸ σύγγραμμά σας, δέν πιστεύω ἢ ἡμετέρα γραμματολογία νὰ προσφέρῃ πολλὰ παραδείγματα δυνάμενα μετ' αὐτοῦ νὰ ἐξισωθῶσιν. Ἡ πολυμάθεια ἐμψυχοῦται εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῆς κριτικῆς, ἢ μνήμη εἶναι συνηνωμένη

μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λογικοῦ. Εἶναι βραχὺ μὲν, ἀλλὰ δεικνύει ὅτι ταχέως ἤθελετε δυνηθῆναι νὰ πραγματευθῆτε ἀφόβως ὕλην πλατυτέραν καὶ ἐμβριθεστέραν. Μὲ κατεπείσατε, καὶ διεσαφήσατε ζήτημα σπουδαιότατον. Καὶ αἱ αἰνίξεις εἶναι εὐφυέσταται, πλὴν ἀμφιβάλλω ὅτι, ἐὰν εὗρητε ἀναγνώστας ἀγχίνους ἐν Ἑλλάδι, δὲν θέλετε ὅμως εὐρεῖ πολλοὺς εἰδότας νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ βάθος τῶν μελετῶν, ἅς ἀπαιτοῦσιν αἱ ὀλίγαι σελίδες σας. Ἴσως δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιττὸν, ἐὰν εἰς αὐτάς εἶχετε κάμει μνεῖαν τοῦ Πεταυῖου. Τὸ δ' ἄλλο σας σύγγραμμα κατὰ τοῦ παραδόξου τοῦ περὶ ἐκποιήσεως τῶν Σλάβων, πολλάκις τὸ ἐπόθησα, ἀλλ' οὐδέποτε μ' ἔφθασεν, οὐδέ τὸ εἶδον.

Σᾶς ἀποδίδω πολλάς τὰς χάριτας διὰ τὴν ἔντιμον προσφοράν σας περὶ τοῦ Ἑλληνομνήμονος. Ἀλλ' οὔτ' ἐξεύρω μέχρι τίνος θέλω δύνασθαι νὰ καταγίνωμαι περὶ τὸ σύγγραμμα τοῦτο, καὶ ἄλλα προσέκοντα, περὶ ὧν εἶναι τώρα περιττὸν νὰ σᾶς ἀναφέρω, μὲ βιάζουσι νὰ ἐξακολουθήσω μόνος τὸ πόνημα, εἰς τὸ ἑποῖον εἰς συνεργὸς οἷος ὑμεῖς ἤθελε προξενήσει περισσοτέραν ζωὴν καὶ ὠφέλειαν.

Δέχθητε καὶ πάλιν μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν μου τὴν διαβεβαίωσιν τῆς εἰλικρινεστάτης μου ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελῶ προθύμóτατος ὑμῶν δοῦλος

Α. Μουστοξύδης.

Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον κύριον
κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρῥηγόπουλον

κτλ. κτλ. κτλ.

εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς δικαιοσύνης
ἐν Ἀθήναις.

Κερκύρα τῇ $\frac{3 \text{ Ἰουνίου}}{22 \text{ Μαΐου}}$ 1847.

Ἀξιότιμητε Κύριε!

Ὑπὸ πολλῶν ἐνοχλήσεων ταλαιπωρούμενος δὲν σᾶς ἀπήντησα ἐν καιρῷ διὰ τοῦ καλάμου, ὡς σᾶς ἀπήντησα διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦς, καὶ ἐλπίζω ὅτι εὐμενῶς θεέτετε δεχθῆ τὴν ἀπολογία μου.

Εὐχαριστῶ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς παρ' ὑμῶν γενομένης ἐντίμου μνείας τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνομνήμονος ἐν τῷ εὐφραδεῖ λόγῳ τῷ κατακεχωρημένῳ εἰς τὸν Μηνύτορα. Αὕτη εἶναι ἡ καλλίστη ἀμοιβὴ τῆς μελέτης, τὸ νὰ βλέπη τις ἑαυτὸν κρινόμενον ὑπὸ καθήκοντος δικαστοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ δυσαρρεστεῖ, ὅτι προβαινούσης τῆς ἡλικίας δὲν προφθάνω νὰ ἐκδώσω τὴν πολλὴν ὕλην, ἣν ἔχω εἰσέτι πρὸς συνέχειαν τοῦ ἔργου· μετὰ δὲ τὸν θάνατόν μου ὅχι πάντες θελούσιν ἔχει τὸν μίτον διὰ νὰ ἐξελθῶσι τοῦ λαβυρίνθου τῶν σπμειώσεών μου. Διὰ τὸ πόνημα τοῦτο ἀνέβαλον καὶ ἡμέλησα ἄλλα, ἐξ ὧν καὶ τινὰ ἠλπιζον ἔπαινον, καὶ χωρὶς αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ τοῦ Ἡροδότου μετάφρασις καὶ τὰ σχόλια, ἄχρι τοῦ ζ' μόνον φθάσαντα βιβλίου, ἥθελον ἤδη ἀποπερατωθῆ. Ἀλλ' ἂν ταῦτα ἐνδέχεται νὰ μείνωσιν ἀτελῆ, εἴθε τοῦλάχιστον ὁ Ἑλληνομνήμων μὴ παύσῃ δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων συνδρομῶν, ἐπειδὴ ὁ πολύπειρος ἐνθουσιασμός μου δὲν θέλει νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἔξοδα. Οὕτω λέγων συμφωνῶ μεθ' ὑμῶν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ διασαφισθῶσιν αἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας ἢ ἐπὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα. Ὑμᾶς δὲ παρὰ πάντα ἄλλον πρὸς τοῦτο ἀναγνωρίζω καὶ προσαγορεύω ἱκανώτατον, ἐπειδὴ αἱ πραγμα-

τείαι, ἃς εὐηρεστήθητε νὰ μὲ φιλοδωρήσητε, δεικνύουσι πολυμάθειαν καὶ κριτικὴν ὅχι πολλὰ κοινὰς εἰς τοὺς ἡμετέρους, αἵτινες ἐὰν εὐρίσκονται καὶ παρὰ τοῖς ἀλλογενέσι, παρ' ὑμῖν ὅμως συνάπτονται μετὰ τῆς ἀγχινοίας καὶ τῆς ζωηρότητος, ἥτις εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κληρὸς τῶν Ἑλλήνων. Συγχαίρω ἐπὶ τούτῳ καὶ μακαρίζω ἑμαυτόν· διότι ἡμεῖς οἱ γέροντες δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν ἑαυτοὺς ὡς πατέρας κατὰ τὰ φιλολογικὰ, καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ βλέποντες ὅτι περὶ τοιούτων ἀνδρῶν

Καὶ ποτέ τις εἶπῃσι, πατὴρ δ' ὄγε πολλὸν ἀμείνων.

Σᾶς ὑπολείπεται τώρα νὰ συμπληρώσητε τὴν δευτέραν περὶ Σλάβων πραγματείαν, ἀφοῦ διεσκεδάσατε τὴν περὶ τὴν λαμπρὰν ἡμῶν καταγωγὴν ἀρκτῶαν ὁμίχλην. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας τοῦ δικαίου διεσάφισε τὰς ιδέας μου τὰς περὶ τῶν ἐλευθέρων πόλεων ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἀμυδράν τινα γνῶσιν εἶχον λάβει ἐκ τοῦ Pelerin, ἀλλὰ παρ' ὑμῖν ἢ ὑπόθεσις ἀνεπτύχθη θαυμασίως. Ποῦν νὰ βλέπω πάντοτε τὴν πατρίδα μου κοινωνοῦσαν τῶν ἐλληνικῶν, δύναται δὲ ἀξίως νὰ κοινωνῇ ἀπὸ τῶν ἐπὶ Ἀλκίνου χρόνων ἄχρι τῶν ἐπὶ Εὐγενίου καὶ Νικηφόρου καὶ Καποδιστρίου, ἥδεον εὐαρεστηθῇ ἐὰν ἐμνημονεύετε αὐτῆς μεταξὺ τῶν ὑπὸ Πλινίου καὶ Ἀππιανοῦ ἀπαριθμουμένων ἐλευθέρων πόλεων.

Διατελεῖτε εὐνοϊκῶς ἔχων πρὸς ἐμέ, καὶ ἂν ἴδητε τοὺς ΚΚ. Οἰκονόμον καὶ Κοκκῶνην μνημονεύσατέ μου, παρακαλῶ, πρὸς αὐτοὺς ὡς φίλου.

Α. Μουστοξύδης.

Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον Καθηγητὴν Κύριον Κωνσταντ. Παπαρρηγόπουλον.

Εἰς Ἀθήνας.